

# Ontwikkelingen van de broedvogels op de Imbosch in 1979-2004

Rob L. Vogel

## Inleiding

Het is alweer een kwarteeuw geleden dat Alex Schotman als dienstweigeraar het Nationaal Park Veluwezoom op broedvogels geïnventariseerd heeft. Zijn resultaten vonden we toen zò verrassend dat we als Vogelwerkgroep besloten om deze inventarisaties te continueren. Dat is aardig gelukt want van veel deelgebieden heb we nu meetreeksen van bijna 25 jaar. Het lijkt me leuk om gedeelte daarvan uit te werken: de monitoring van de broedvogels in de Imbosch-Oost. Waarom juist dit gebied? Ten eerste is er behoorlijk compleet geteld, zodat we aardige reeksen kunnen presenteren. Daarnaast is het gebied na het kappen van de laatste exoten begin jaren negentig door Natuurmonumenten met rust gelaten. Natuurlijk spannend om te kijken hoe de broedvogelbevolking hierop heeft gereageerd.

## Gebiedsbeschrijving

De Imbosch-Oost ligt in het noorden van Nationaal Park Veluwezoom en grenst aan de Loenermark (figuur 1). Het gebied heeft een oppervlakte van 338 ha. Ongeveer 90% van het gebied bestaat uit bos van grove den, in wisselende leeftijdscategorieën. Vrijwel al het bos staat op schrale zandbodems, de zogenaamde duinvaaggronden. Vooral in het oosten vinden we prachtige oude dennenbossen (ca. 1880); dit gebied geniet bekendheid onder de naam Kouwerik. In het zuidwesten staat jong tot middeloud bos. Dit zijn voormalige stormvlakten, waar in 1972 en 1973 stormen verwoestend hebben huisgehouden; nu is het al lang weer dichtgegroeid. Plaatselijk staan plukjes oud beukenbos of vakken met meest middeloude zomereik. Als je houdt van bossen op schrale bodems (zoals ik) is de Imbosch-Oost een schitterend gebied om te inventariseren!

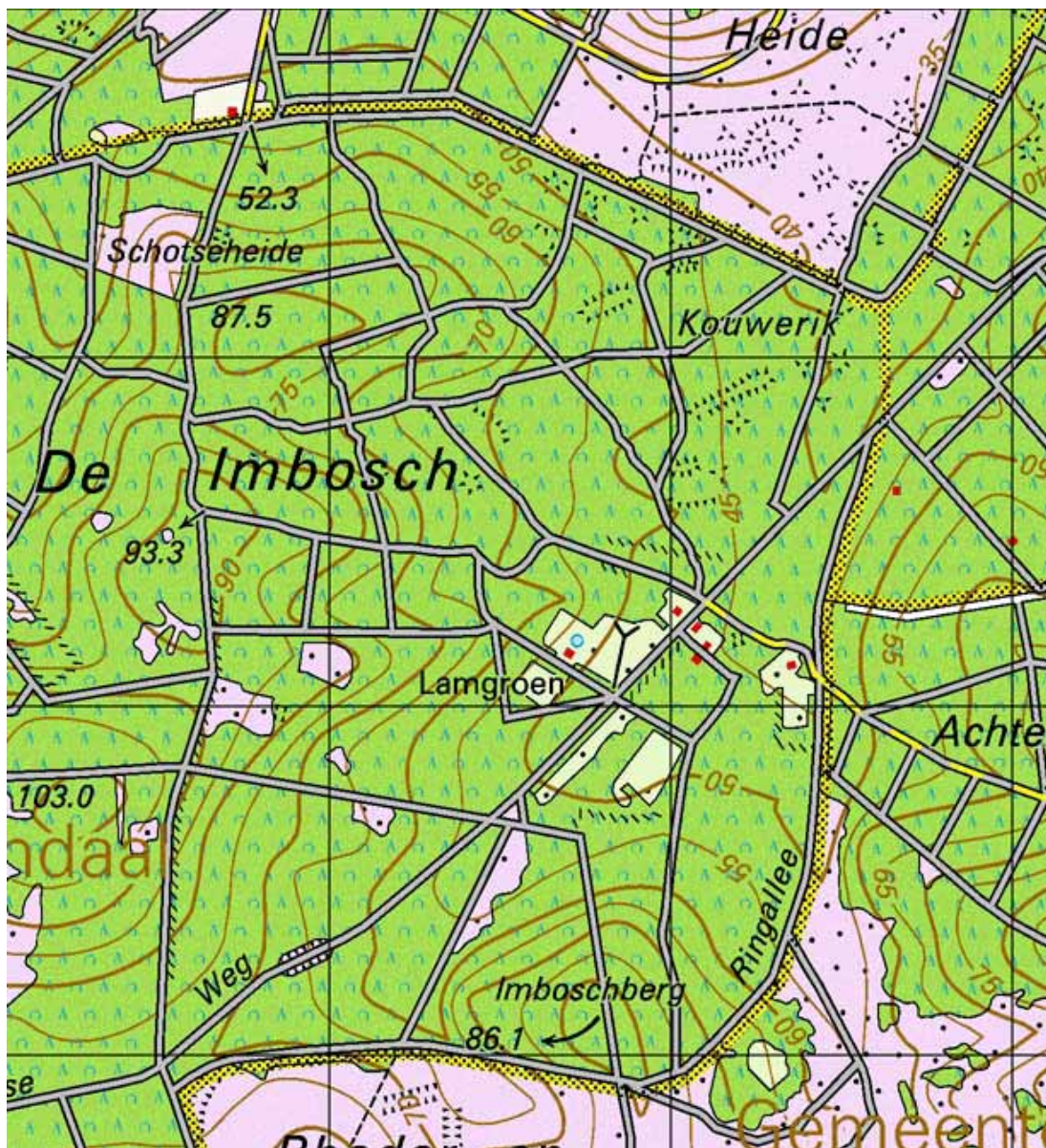
## De tellingen

Het gebied is in 1979-2004 jaarlijks geteld met uitzondering van 1981, 1984, 2000 en 2001; in het laatste jaar trouwens noodgedwongen vanwege de mond- en klauwzeer. Vanaf 1986 tel ik het gebied; daarvoor liepen Frank de Roder, Ruud Kreetz en Marc de Bont er rond. Het is helaas moeilijk te vermijden dat de bezoeksintensiteit van jaar tot jaar wisselt, wat jaar-op-jaar vergelijkingen lastiger maakt. Tot midden jaren negentig werden 6-7 volledige bezoeksronde gebracht, daarna circa vijf. Een bezoeksronde neemt ongeveer zeven uur in beslag maar werd vaak uitgesmeerd over twee ochtenden. Inclusief avondbezoeken heb ik voor een seizoen broedvogels inventariseren in de Imbosch-Oost ongeveer 35-40 veld-uren nodig.

## De resultaten

In tabel 1 staat aangeven wat de afgelopen kwarteeuw zoals is vastgesteld. Daar zitten natuurlijk de nodige rariteiten bij zoals Bergfluit (1987), Klapekster (1994) en Grote Kruisbek (1991:2x). De Draaihals is zo af en toe in het gebied aanwezig. Vroeger zaten ze vooral bij de voormalige grasland-enclaves bij Lamgroen (langs de Imboschweg). De laatste jaren is vooral de kapvlakte in de Kouwerik interessant voor deze zeldzame bodemspecht. Bij

de Raaf gaat het altijd om niet-broedende paren, ingeklemd tussen de vaak wel jongen producerende paren van De Nieuwe Aanleg, Eerbeekse Veld en langs de Lange Juffer. Van sommige soorten lijken we definitief (?) afscheid te hebben genomen. De Boomvalk is na 1993 niet meer vastgesteld, mogelijk door verdwijnen van stormvlakten (goed jachtgebied) en predatie door Haviken. De Zomertortel verdween na 1997, de Grasmus na 1980 (dichtgroeiende stormvlakten), evenals de Kauw (uit productie nemen van landbouwenclaves bij Lamgroen, mogelijk ook predatie door Haviken). In 1999 werd de Vuurgoudhaan voor het laatst vastgesteld. Mogelijk is deze soort er tussenuit gepeerd na het verdwijnen van naaldhout-exoten. Echte nieuwkomers hebben we de laatste jaren niet kunnen begroeten. Leuk was wel dat Groene Specht en Roodborsttapuit terugkeerden als broedvogel.



**Figuur 1.** Ligging van de Imbosch

**Tabel 1.** Het gemiddeld aantal territoria per vijfjaarlijkse periode. In de laatste kolom is de ontwikkeling samengevat (S stabiel, — afname, + toename, ? onbekend, V verdwenen, f fluctuerend)

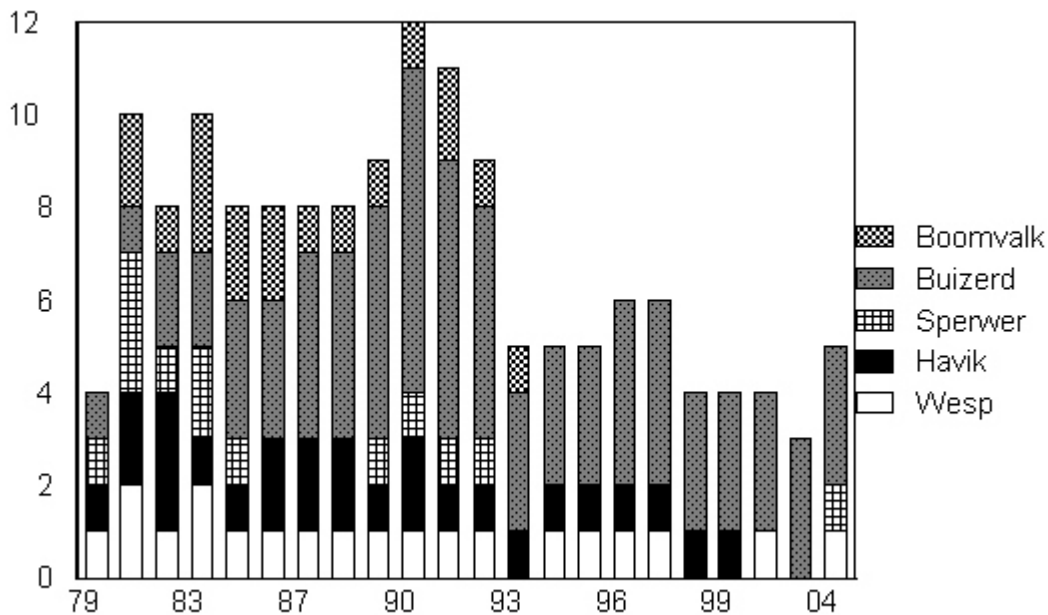
Soort	1979-85	1986-89	1990-94	1995-99	2000-04	Ontwikkeling
Wespendief	1	1	1	1	1	S
Havik	2	2	1	1		---
Sperwer	0-1	1	1		0	---
Buizerd	2	5	5	3	3	S
Boomvalk	1	1	1			+
Houtsnip	?	?	?	?	9	?
Zomertortel	3	+	+	2		+
Nachtzwaluw	1	8	4	2	2	S
Groene Specht	2	2	0-1		1	S
Zwarte Specht	3	5	5	3	3	---
Kleine Bonte Specht	0-1	1	2	5	2	S
Draaihals		1		0-1		S
Boomleeuwerik	5	1	0-1	1	0-1	---
Witte Kwikstaart	0-1	1	0-1	1	1	S
Roodborsttapuit	1	0-1			0-1	S
Gekraagde Roodstaart	+	+	29	29	13	---
Grasmus	3	0-1	0			+
Fluiter	10	19	22	8	7	---
Bergfluiter		0-1				?
Bonte Vliegenvanger	3	+	+		3 10	+
Vuurgoudhaan	0-1	4	2	1		---
Glanskop	+	+	+	14	10	?
Boomklever	6	25	27	18	12	---
Klapekster		0-1				V
Kauw	7					V
Raaf		0-1	1	0-1	0-1	S
Keep	0-1	0-1	0	0-1		?
Sijs	0-1	3	6	3	0-1	---
Kruisbek	1	7	7	4	3	f
Grote Kruisbek		0-1				?
Goudvink	3	+	+	3	4	S
Appelvink	3	22	21	17	6	---
Geelgors	+	19	17	11	4	---

Veel soorten zijn in de loop van de jaren afgenomen. Hoe komt dat en moeten we ons daar zorgen om maken? Om iets dieper in deze materie te duiken heb ik drie groepen nader uitgewerkt: a) roofvogels, b) broedvogels van loofbos en c) broedvogels van kap- en stormvlakten en bosranden.

### Roofvogels

Het algemene beeld is dat roofvogels tot 1990 het in de Imbosch enorm goed deden. Daarna volgende een afname, gevolg door stabilisatie op een lager niveau. Alleen de Wespendief deed aan deze grillen niet mee en was opmerkelijk stabiel. Welke processen hebben de afname van roofvogels veroorzaakt:

- de stormvlakten groeiden dicht. Dit was het domein van de Boomvalk die hier graag joeg op libellen en zangvogels;
- konijnen en duiven zijn erg afgenomen. Dit betekent een verminderd voedselaanbod voor Havik en Buizerd. Deze soorten kunnen het niet permitteren kritisch te zijn; een gevolg hiervan is dat Haviken dus ook nesten van Boomvalk plunderen;
- de vakken met naaldhout-exoten zijn geveld. De Sperwer, die in dicht bos broedt om bescherming te vinden tegen andere roofvogels, was hiervan de dupe. Overigens beginnen de dennenbossen op de voormalige stormvlakten nu weer in het stadium te komen dat ze geschikt worden voor Sperwers.



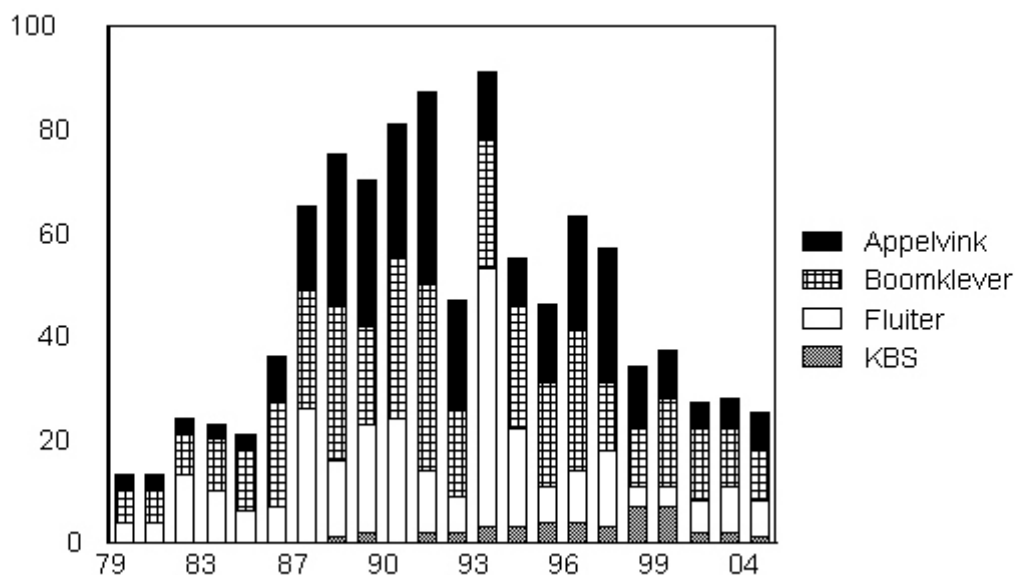
**Figuur 2.** Ontwikkeling van de roofvogels in 1979-2004

### Broedvogels van loofbos

In figuur 3 is de ontwikkeling geschetst van enkele soorten van oud loof- en gemengd bos: Kleine Bonte Specht, Fluiters, Boomklever en Appelvink. Wat we zien lijkt op het eerste gezicht enigszins schokkend. Na een geleidelijke toename tot begin jaren negentig volgt weer een duidelijke afname. Vanaf eind jaren negentig lijkt de stand van deze soorten zich op een lager niveau gestabiliseerd te hebben. Deze belangrijke ontwikkelingen vallen moeilijk te verklaren. Zeker is dat de Fluiters het in heel West-Europa slecht doet. De ontwikkeling in het Imbosch wordt ook goed weerspiegeld in de landelijke ontwikkelingen. De oorzaak voor de lange reeks daljaren stelt iedereen nog voor een raadsel. Van de andere drie soorten doet alleen de Kleine Bonte Specht het redelijk. Dat zou je ook verwachten omdat de eiken en berken, waar deze soort op is aangewezen, geleidelijk ouder worden, wat dus gunstig is. Boomklever en Appelvink doen het slecht hoewel de afname inmiddels gestopt is. Welke oorzaken kunnen hier een rol spelen?

- in bossen komen vaak - vermoedelijk natuurlijke - golfbewegingen van goede en slechte perioden voor; de oorzaken hiervan zijn nog slecht bekend;

- zeker in naaldbos komen steeds minder insectenplagen voor. Er zijn ook aanwijzingen dat het dennenbos vitaler wordt, wat ongunstig is voor plaagsoorten zoals de dennenscheerder. Insecteneters (de Boomklever deels) en zaadeters die hun jongen met rupsjes voeren (zoals Appelvink) merken daar de gevolgen van;
- Boomklevers zijn in het winterhalfjaar deels aangewezen op beukenootjes. Het is de vraag of er in slechte mastjaren van beuk wel voldoende alternatief voedsel voorhanden is op de Imbosch.



**Figuur 3.** Ontwikkeling van enkele soorten van oud loof- en gemengd bos in 1979-2004

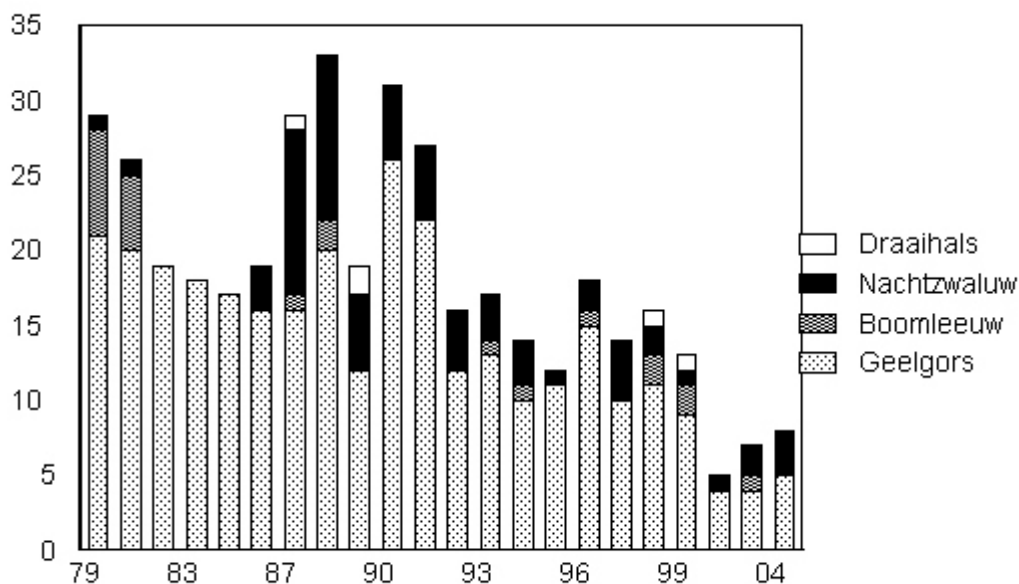
### Broedvogels van kap- en stormvlakten en bosranden

Figuur 4 toont de ontwikkeling van Draaihals, Nachtzwaluw, Boomleeuwerik en Geelgors. De eerste drie soorten zijn gebonden aan grotere (> 0,5 ha) open stukken in het bos, met kale plekken op de bodem om te broeden (Nachtzwaluw, Boomleeuwerik) of op mieren en hun poppen te foerageren (Draaihals). De Geelgors is een echte soort van bosranden en stelt in verhouding minder stringente eisen aan de bodemvegetatie dan de andere drie soorten. Ook hier speelt een afname, gevolgd door stabilisatie. Dit is een logisch gevolg van het geleidelijk dichtgroeien van de stormvlakten van 1972-73 waardoor het broedbiotoop van deze soorten sterk is afgenomen. Het kappen van de vakken met fijnspar, douglas en lariks in de Kouwerik heeft vooral Nachtzwaluw en in sommige jaren ook de andere soorten weer een impuls gegeven.

### Conclusies

Moeten we schrikken van de afnames van veel soorten? Heeft Natuurmonumenten geen goed beheer gevoerd? Ik denk dat het allemaal wel meevalt. In de eerste plaats is het dichtgroeien van stormvlakten een natuurlijke ontwikkeling. De Imbosch-Oost wordt zo gezegd dus donkerder. Dit komt ook door de boshistorie; veel bos is gelijktijdig aangeplant

en het is nu op de leeftijd dat de scherm laag zich sluit. Het is nog niet oud genoeg dat stormen en ijsafzetting spontane kleine openingen in het bos creëren. Verder spelen allerlei autonome ontwikkelingen (zoals bij de Fluitsner) waar het beheer in de Imbosch maar beperkt invloed op uitoefent.



**Figuur 4.** Ontwikkeling van enkele soorten van kap- en stormvlakten en bosranden in 1979-2004

### Beheer en toekomstperspectief

Ik denk dat het heel goed is dat Natuurmonumenten na het vellen van de laatste exoten heeft besloten om te kiezen voor terughoudend beheer (bewust niets doen zegt men wel eens) maar wel de vinger aan de pols te houden. De tijdelijke afname van veel soorten is een interessant proces maar geen reden voor zorg. Het is de verwachting dat, nu het dal bereikt is, zich meer een gebiedseigen avifauna gaat ontwikkelen. Veel bos wordt ouder waardoor Kleine Bonte Specht, Bonte Vliegenvanger, Glanskop, Boomklever en Appelvink weer zullen toenemen. Het is de vraag wat er gaat gebeuren met bodembroeders zoals Nachtzwaluw en bodemfoerageerders (Groene Specht, Draaihals) als het bos verder dichtgroeit; de kapvlakte in de Kouwerik zal ook niet het eeuwige leven hebben. Mogelijk zorgen nieuwe stormen in de toekomst voor niet broedplekken.

Ik zal de ontwikkelingen in ieder geval met belangstelling blijven volgen!